

zo nawerkte. Die dwangpositie bestond niet meer in '42 en Gerbrandy wist, hoe in bezet gebied en door velen in Londen over van 't Sant gedacht werd. Hij heeft, gelijk wij aantoonen, in '43 ingegrepen en kon toen gebruik maken van adviezen van Churchill en Eden welke de koningin niet naast zich neer kon leggen.

★

Sprekend over het inlichtingenwerk hield Gerbrandy in '48 de Enquête-commissie voor, 'dat wanneer men een inlichtingendienst wil gaan opzetten, dit allereerst moet gaan, ik zou zeggen, met pokken en mazelen.'¹ Nu, gepokt en gemazeld is er, niet alleen in het Nederlandse maar ook in het Engelse milieu (men denke aan de details die wij in de paragraaf 'Opleiding en uitrusting der geheime agenten' gaven). Met dat al stond aan de Britse ministers van meet af aan scherp voor ogen wat zij door middel van de geheime diensten wensten te bereiken; wat daarentegen ten aanzien van de Nederlandse ministers als groep opvalt, is hun onzekerheid. De koningin had met haar standpunt (als in '43 door van 't Sant weergegeven) dat de inlichtingendienst van alle in Londen werkzame diensten 'de meest belangrijke' was, volkomen gelijk. Wat was voor het van het vaderland gescheiden kabinet van wezenlijker betekenis dan dat het wist wat dáár gebeurde? Ook op dit gebied evenwel heeft de verdeeldheid die tot in '41 in het kabinet doorgewerkt heeft, een noodlottige rol gespeeld. Het opzetten van een geheime dienst betekent deelnemen aan de oorlogvoering – nu, van de Geer was niet te verwachten dat hij dat wenste. Geen wonder was het dat Gerbrandy, de meest strijdvaardige onder de ministers, de verantwoordelijkheid voor de CID aanvaardde.

Dat hij er nadien als minister-president naar streefde, aangelegenheden die het werk van de geheime diensten betroffen, niet in de ministerraad aan de orde te stellen, achten wij, mede gelet op het veiligheidsaspect, begrijpelijk (in het kabinet is er in die vijf jaar tijd alleen over gesproken, eind '42, wie hoofd van het Bureau Inlichtingen zou worden) – vreemder achten wij het dat Gerbrandy's ambtgenoten die situatie aanvaard hebben en (voorzover bekend: met van Angeren in juli '42 als enige uitzondering) nimmer op wijziging hebben aangedrongen. Dat de geheime diensten lange tijd slecht functioneerden, kan geen van de ministers ontgaan zijn; zij kregen immers

¹ Getuige Gerbrandy, *Enq.*, dl. IV c, p. 406.